

**"DEDE KORKUT KİTAPININ
ANNE-ÇOCUK İLİŞKİSİ***

Vnl.Doç.Dr. Hülya SAVKAN"

ÖZET

Dede Korkut hikâyeleri, göçebe hayat süren Oğuzların yaşantısını anlatan hikâyelerdir. Bu yaşantının gereği olarak kadın, tıpkı bir erkek gibi gereğinde eli için mücadele verir. Bu hikâyelerde kadının, bu yönüyle birlikte anneliğinin de yüksek boyutlarda işlendiğini görürüz/. Çünkü kadın, ancak anne olduAunda kutsal ve saygın bir yer edinebilir, (içrek çocuk için gerekse İl için annelik kurumun dan daha yüksek bir mevki yoktur. Hikâyelerde, kendine değer biçilen bu konumun farkında olan kadının da görevlerini lâykıyla yerine getirdiğini görürüz. Bir kadın için İli ve töresi adına mücadele vermek kutsal bir görevdir ama onun nazarında da anneliği daima daha ağır basar. Annelik içgüdüğü ile çocuklarına karşı duyduğu büyük sevgi ve şefkat, duygusallıkta onu daima bir adım öne iter.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut, Oğuz. kadın. anne. çocuk.

**MOTHER-CHILD RELATION IN "THE BOOK DEDE
KORKUT"**

ABSTRACT

Dede Korkut stories are the tales that related the life of Oğuz tribes living as nomades. As a necessity of İli's life, woman struggles, for her equality like a man when necessary. We observe in these stories that the aspect of mother-hood of the woman is treated largely together with the

Çalışmada, Muharrem Ergin'in *De/e Korku Kitabı !*, 1989, Türk Dil Kurumu, Ankara" temci alınmış ve alıntılar için hikâye ikimin kısıtlı olduğunu şunu üve bu kuşlukKi sayfa numarası, sonra Hresden nüshasının say la numarası verilmiştir.

Balıkesir Univ'trailcs 1 iv Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi

aspect, because woman can only get a sacred and esteemed place when she is a mother. There is no other high position than motherhood whether for child or country. We understand that woman who is aware of this position given to her, fulfil suitably her duties. To struggle for her country and customs is a sacred duty for a woman but her motherhood is more important for her. The great love and affection that she feels for her children with the motherhood instinct promote her always in sensibility.

Key Words: Dede Korkut, Oğuz tribe, woman, mother, child.

Kadının hak ettiği yeri aldığını görebildiğimiz Dede Korkut hikâyeleri, henüz yerleşik hayata geçmeyip göçebe hayat süren Oğuzların yaşantısını anlatan destansı hikâyelerdir. Bu hikâyelerde kadın, tıpkı erkek gibi yeri geldiğinde savaşmakta, yeri geldiğinde de bir anne, kız kardeş ve bir eş olarak üzerine düşen görevleri lâıyıkıyla yerine getirebilmektedir.

Bu göçebe hayatta saygın bir yeri olan kadınların yine de en makbul olanları, çocuk sahibi olanlar yani annelerdir. Bir erkeğin ilde saygınlığı, karısının ona kız ya da erkek evlat vermesiyle eşdeğerdedir. Dirsehan, çocuğu olmayan bir erkektir. Başta Bayındır Han olmak üzere ilin diğer beyleri tarafından horlanır. Çünkü bu erkek, "*Allah Ta'âla'mn kargadığı*" adamdır: "*Kimün ki oğlu Okızı yoOk Okara otağa Okondurun, Okara kiçe altına döşeri, Okara Okoyun yaOhnisından önine getirün, yirise yisün yimezise Otursun gitsün dimişidi. Oğlu olanı ağ otağa Okızı olanı Okızıl otağa Okondurun, oğlu Okızı olmayanı Allah Ta'âla Okar-hgayupdur, biz daûhu Okar+garuz bellü bilsün dimiş idi.*" (DHOBHB 78 / D 10). Böyle bir tavra maruz kalan Dirse Han, bu işin sorumlusu olarak karısını görür ve ona hesap sorar. "*Sendenmidür bendenmidür, Tanrı Ta 'âla bize bir batman oğul virmez nedendür*" (DHOBHB 80 / D 13). Karısı, daha soğukkanlıdır ve kocasına, Allah'ın kendilerine çocuk bağışlaması için, yardıma muhtaçlara yardım ederek ilin beylerine ziyafet vermesi ve kendileri için dua ettirmesi yolunda **akıl** verir. (DHOBHB 80, 81 / D 14).

Anelik ilde, herkesin özellikle de çocukların nazarında saygın bir kurumdur. Çünkü 'ana hakkı Tanrı hakkı' olarak kabul edilerek bu müesseseye, saygınlığın ötesinde kutsal bir yer de verilmiştir. Düşman, Kazan'ın karısını tesbit etmek için tutsak ettikleri oğlu Uruz'u öldürmeye karar verir. (SKİYB 106 / D 52). Kadının, oğlunun hayatı ile kocasının namusu arasında seçim yapması gerekir. Durumu oğluna açınca oğlu, şiddetle babasının namusunu korumasını söyler. Annesinin böyle bir seçimle karşısına gelmesine çok sinirlenir. Eğer ana hakkı Tanrı hakkı olmasaydı çocuğun yapacağı tek şey vardır; o da annesini öldürmektir: "*A+gzun Okurısun ana, dilün çürisin ana, ana OhaOkOkı Tanrı OhaOkOkı degülmiseydi OkalOkubanı yirümden Oturayidüm, yaOkanile boğazundan Otutayidüm, Okaba ökçem altına salayidüm, ağ yüzüfi Okara yire depeyidüm, ağzun ile burnundan kan şorladayidüm*" (SKİYB 107 / D 53).

Usun Koca Oğlu Segrek Boyı ve Salur Kazan Tutsak Olup Oğlu Uruz Çıkardığı Boy'da anneler, oğullarını korumak için onlara yalan söyler. Bu yalanı öğrenen oğullar annelerine çok kızarlar. Segrek "*Ana OhaOkOkı Tanrı OhaOkOkı olmasayidi / OKara polad öz Okılıcum Otartayidüm / +Gafillüce görklü başun keseyidüm / Alca Okanun yir yüzine tökeyidüm / Ana Ozalum ana*" (UKOSB 227 / D 259) diye, Uruz da "*Ana OhaOkOkı Tanrı OhaOkOkı degülmise / OKara polad öz Okılıcum Otartayidüm / +Gafillüce görklü başun keseyidüm / Alca Okanun yir yüzine dökeyidüm*" (SKTOOUÇB 239 / D 282) diye annesine kızgınlığını ama elinden maalesef bir şey gelmediğini belirtir.

Öte yandan Salur Kazan, düşman tarafından yağmalanmış iline gelince önce ilinin, yurdunun sonra da annesinin âkibetini sorar: "*\$Kavum Okabile menüm Okuma yurdum / OKulanile Osıgın geyiğe Okonşı yurdum / Seni yağı nireden darımış güzel yurdum / Ağ ban ivler dikilende yurdu kalmış / OKarıçuk anam olur anda yiri kalmış*" (SKİYB 100 / D 44).

Annelerin ve anneliğin kutsallığını dev Tepegöz bile sonunda itiraf eder. Evlat acısına uğrattığı annelerin göz yaşlarının kendisine bela olduğunu

söyler: *"Ağ pürçeklü OkarıçuOkları çok ağlatmışam / Gözi yaşı tutdı ola gözüm seni"* (BDÖB 215 / D 233).

Namus gibi değer yargılarının da anne üzerine kurulu olduğu görülür. Salur Kazan, tutsak olan oğlunu annesine getirmese yiğitlik ve namusunun da olmayacağını söyler: *"Ağca yüzlü anan okarşu gelüp oğul dişe / Ağ elleri ardına bağlu diyeyinmi / Kâfir yanınça yayak yorır diyeyinmi / Menüm namusum Okanda vara oğul"* (KBOUBTOB: 171 / D 146). Öte yandan, düşman Kazan'ı küçük düşürmek için yine karısını kullanmayı ister: *"Bigler bilürmisiz Okazana niçe Ohayf eylemek gerek, boyı uzun Burla uHatunını getirüp OsağraOk süedürmek gerek"* (SKİYB 105 / D 51).

Hikâyelerde anneler, çocukları ve üçüncü kişilerin ağzından *"OkarıçuOk olmuş"* (KKOKTB 186 / D 176), *"ağ pürçeklü"* (BDÖB 211 / D 224), *"OkarıçuOk ağ pürçeklü"* (BDÖB 214 / D 223) sıfatlarıyla anılır. Gerçekte bu sıfatlar, onların fizikî özellikleri için değil annelik müessesesine saygının bir ifadesi olarak kullanılmaktadır.

Annelere verilen önem ve itibar, her hikâyenin sonunda tekrarlanan Dede Korkut'un dualarında da kendini gösterir: *"ağ pürçeklü anan yiri behişt olsun"*.

Bu kadar itibarlı bir yere sahip olan annelik ve anne-çocuk ilişkisi, bazı hikâyelerde de kötü emeller için kullanılmıştır. Dirse Han'ın kırk yiğidi, oğlunu kiskandıkları için ona iftira atmada oğul ile anne ilişkisini kullanır: *"av avladı Okuş Okuşladı anasınun yanına alup geldi, al şarabun itişinden aldı içdi, anasıyile OsoOhbet eyledi, atasına OkaOsd eyledi"* (DHOBHB 84 / D 20). Şöklı Melik, Salur Kazan'ı küçük düşürmek için karısını kullanmayı ister. Karısını tesbit edebilmek için de tutsak aldıkları oğlu Uruz'u kullanırlar: *"Mere varun Okazanun oğlı Uruzı Otartun çengele aOsun, Okıyma Okıyma ağ etinden çekün, Okara Okavurma pişürüp OkırOk big Okızına iletün her kim yidi ol degül, her kim yimedi oldur, aluh gelüh sağrak sürsün"* (SKİYB 106/D 52).

Bu kadar saygın ve kutsal bir yere sahip olan annenin, bazı hikâyelerde hiç anılmadığı da olur. Düşman elinde tutsak olan Egrek, savaşmak üzere kardeşi Segrek ile karşı karşıya getirilince, durumdan şüphelenen Egrek onun ilini, kimliğini, babasını sorgular ama annesinin adını sormaz: "*Yiğit benim baban kim*" (UKOSB 232 / D 268). Dev Tepegöz, Basat'ın kimliğini sorgularken babasının adını sorar: "*Ağ sctOkallu babafî adi nedür*" (BDÖB 213 / D 231). Segrek, ağabeyi Egrek'i kurtarıp iline gelince, onları karşılayan ve onlar için toy düzenleyenler adına baba konuşturulur ve baba ön planda tutulur: "*Ağ saOkallu babasına muştucu gönderdi, babam mana Okarşu gelsin didi. Uşun oKocaya çapar geldi. MuştuliOk, gözün aydın, oğullarım ikisi bile sağ esen geldi didiler. OKoca işidüp şad oldı.*" (UKOSB 233 /D 270, 271).

Üzüntü ve sevinçte, anne ve babanın duygusallıkta birbirinden üstün olmadığı durumlar da çoktur. Anne ve baba, yola çıkan oğullarını aynı dilek ve dualarla uğurlar: "*Oğul uğurun açuOk olsun, Osağ esen varup gelesin*" (KKOKTB 187 / D 177), "*yort oğul, uğurun açuok olsun, Osağ esen varup gelesin geleceğün varise*" (UKOSB 229 / D 262). Oğulları Bcyrek'i karşılarında gören anne ve babası, sevinç duygularını aynı yoğunlukta dile getirirler: "*Oğul, dünlügi ahun ban ivimün OkabOzası oğul / OKaza benzer Okızumun ge/inümün çiçeği oğul / Görür gözüm aydını oğul / OTular bilüm Okuvveti oğul / OKalın Oğuz imrenesi canitm oğul*" (KPOBBB 151 / D 119). Egrek'in (UKOSB 226 / D 256) ve Beyrek'in (KPOBBB 130 / D 91) tutsak olduğunu öğrendiklerinde ve oğulları Beyrek'in öldüğü haberini aldıklarında (İOTOAOBÖB 249 / D 299), hem anne hem baba aynı yoğunlukta üzüntü yaşarlar. Bazen, oğullarının akıbetini merak eden anne ve babanın duyguları aynı yoğunlukta olsa da her ikisi adına anne konuşturulur: "*Oğulu Otuldurdunmı / +Gqfi/ile görklü başın kesdürdünmi / OKadın ana hig baba diyü buzlatdunmı / Sen gelürsin bir bigüm görünmez bağrımı yanar*" (KKOKTB 195/D 194).

Öte yandan çocuğun, hem anneye hem babaya karşı çıktığı durumlar da vardır. Segrek, tutsak olan ağabeyini kurtarmak için, *"ağ OsaOkallu men babanı ağlatma+gıl, Okarıçu&k ohniş ananı buzlatma+gıF* (UKOSB 227 / D 259) diye yalvaran annesini ve babasını dikkate almaz.

Zor durumda kalan çocuk, hem anne hem baba diye ağlar: *"Baba diyü ağlatdılar, ana diyü buzlatdılar"* (KBOUBTOB 162 / D 134). Fakat genel anlamda anne, ilk sığınılacak kişi olma özelliğini her zaman korur. Savaş sonunda oğlu Uruz'u bıraktığı yerde bulamayan Kazan, çevresindekilerin *"oğlan Okuş yürekli olur, Okaçup anasına gitmişdür"* (KBOUBTOB 162 / D 134) yolundaki telkiniyle oğlunun korkup annesine sığındığına inanır. Kırk yiğidin oyunu ile babası tarafından yaralanan Buğaç Han, annesinin üzüntü ile tabiattaki her şeyi suçladığı sırada, asıl suçlunun babası olduğu gerçeğini, *"<t>Kargar isen babama Okarga / Bu suç bu günah babamdandır"* (DHOBHB 90 / D 28) sözleriyle belirtir ve babasını annesine şikâyet eder. Yaralı çocuk ile annesinin birbiri ile iletişim kurduğu bu an, anne-çocuk ilişkisinin doruğa çıktığı anlardan biridir. Baba, artık bu ilişkinin yanında çok uzak ve çok yabancıdır. Hatta düşman gibidir.

Üzüntüyü dile getirmede de annenin daha etkin olduğu görülür. Oğulları Bamsı Beyrek'in tutsak olduğunu öğrendiklerinde, ikisi de çok üzülür ama annesi, üzüntüsünü daha kolay ve daha çok yansıtır. Bağırıp ağlar, tırnaklarıyla yüzünü tırmalar, yanaklarını çeker ve kara saçlarını yolar. Babası ise üzüntüsünü, sarığını yere çalıp yakasını yırtmakla ve ağlamakla gösterir. (KPOBBB 130/D 91).

Anne ile baba arasındaki karşılaştırmada, annenin bir başka üstünlüğü de, babaların oğulları karşısındaki ön yargılarında ortaya çıkar. Gerek Dirse Han (DHOBHB 84 / D 20), gerekse Salur Kazan (KBOUBTOB 162 / D 134) çevresindekilerin telkinlerine kapılarak oğullarını kolayca harcaabilmişlerdir.

Hikâyelerde, oğulun anneye verdiği itibarın daha farklı olduğu görülür. İlini yağmalayan, canlı cansız bütün mal varlığını, karısını, kızlarını, oğlunu ve annesini tutsak alıp götürən Şökli Melik'e Salur Kazan; otağını ve malını mülkünü kullanabileceğini, karısını, oğlunu, kızlarını esir olarak tutabileceğini söyler ama, buna karşılık yalnızca annesini geri ister: "*Mere kâfir anamı virgil mana / Savaşmadın uruşmadın Okayıdayım / Giriî döneym gideyim bellü bilgir* (SKİYB 110 / D 58).

Uruz, kendisini kurtarmaya gelen babasının geri dönmesini ister; çünkü o da yakalanabilir. Annesi zaten kendisi için üzülmemektedir; kocasının da tutsak olduğunu öğrenince büsbütün kahrolacaktır. Çocuk, kendi tutsaklığından çok annesinin düşeceği bu duruma üzülmemektedir: "*Ağ pürçeklü anam oğul diriken / Başum baûhtı Okazan diyü ağladasın / Okayıduban baba girü döngil / Altun ban ivühe sürüp var+gıl / OkarıçuOk olmuş anama umud ol+gıF* (KBOUBTOB 169 / D 143). Kendi ölümünü çok doğal bir şey gibi kabul eden ve kendi ölümünü annesinin perişan olmasına yeğleyen Uruz, babasından yalnızca annesinin "*ağ südini Ohalal eylemesi*" ((KBOUBTOB 170 / D 145) isteğini iletmesini diler. Oğulun, kendi canını hiçe saydığı bir diğer çarpıcı durum da, Uruz'un, babasının namusu ile kendi canı arasında seçim yapması için zorlanan annesine, namustan yana tavır koyması için fazlasıyla destek verdiği durumdur. Annesinin, böyle bir seçim sonunda üzülmemesi ve perişan olmaması için, annesini rahatlatmaya çalışır: "*hey ana 'arabi atlar olan yirde / Bir Okulunu olmazmı olur / Okızıl develer olan yirde / Bir köşeği olmazmı olur / Ağca Okoyunlar olan yirde / Bir Okuzıça+gı olmazmı olur / Sen +sağ ol Okadın ana babam Osağ olsun / Bir menüm gibi oğul bulunmazmı olur*" (SKİYB 108 / D 54,55). Oğulun, anneye verdiği itibarı en iyi yansıtan bir diğer husus da, oğulun anne sözünü iki etmemesidir. Ön yargı ile babası tarafından yaralanan Buğaç Han, annesinin "*ûhanum oğul OkalOkubanı yiründen örü tur+gıl, OkırOkıygidün boyuna al+gıl, babanı ol OkırOk nâmerdden Okurtar+gıl, yon oğul, baban sana Okıydıyise sen babana Okıyma+%V* (DHOBHB 91 / D 30,31) sözü ile

tutsak olan babasını kurtarmaya gider. Burada kadın, kocasının bir hata yaptığının ama bu hatada onun birinci dereceden suçlu olmadığını farkındadır. Dolayısıyla kocasını affetmiştir ve babayı da -kocasının bile farkında olmadan- tekrar oğula kazandırma çabasındadır.

Oğulun, anneye verdiği itibarla birlikte samimi ve içten duygular da ön planda tutulur. Oğul, üzüntüsüyle birlikte sevincini de ilk annesiyle paylaşır. Uruz, tutsak olan babasını kurtarıp iline dönerken ilk iş, bu müjdeli haberi annesine gönderir: *"Ağca yüzlü anasına mıştıncı Osaldı"* (SKTOOUÇB 243 / D 290). Anneye duyulan sevgi ve saygının en güzel ifade bulduğu bölümlerden biri de, babası tarafından yaralanan Buğaç Han'ın, annesiyle karşılaştığı andır. Annesini görmesiyle içi umut dolan Buğaç Han, *"Beni gelgil aOk südin emdügüm Okadunum ana / Ağpürçeklü 'izzetlü canum and"* (DHOBHB 89 / D 28) diye sevincini dile getirir.

Olayların gidişatına göre oğulun, anneye olumsuz tavırlar sergilediği de görülür. Ağabeyi Egrek'in düşman elinde tutsak olduğunu duyan Segrek, işin aslını öğrenebilmek için annesine gider ve Egrek adında bir yiğidin gelmekte olduğu yalanını uydurarak annesini sınar: *"ÇoOk zaman imiş Egrek dirler bir yiğit Otutsağımış / OKâdir Tanrı yol virmiş çiOkup gelm'hs"* (UKOSB 226 / D 257). Gerçekten de ağabeyinin tutsak olduğunu 've kendisine yalan söylendiğini öğrenen Segrek, annesine serzenişte bulunur *"Ana ağzun Okurısun / Ana dilün çürisün / Menüm ühod Okardaşum variniş Okayursam olmaz / OKardaşuz Oğuzda Otursam olmaz / Ana OhaOkOkı Tanrı OhaOkOkı ohnasayidi / OKara polad öz Okılcum Otartayidüm / -^Gafillüçe görklü başun keseyidüm / Alca Okanun yir yüzine tökeyidüm / Ana Ozalım ana"* (UKOSB 227 / D 258, 259). Yalan motifi üzerine kurulu bir başka olay da Uruz ve annesi arasında geçer. Uruz, gerçek babası olan Kazan'ın tutsak olduğunu, babası diye tanıtılan Bayındır Han'ın ise dedesi olduğunu öğrenince annesine çok kızar: *"Mere Okavat Okızı muni mana niçün dimezidün / Ana OhaOkOkı Tanrı OhaOkOkı degülimişise / OKara polad öz Okılcum Otartayidüm / -hGafillüçe görklü başun keseyidüm / Alca*

Okcun yir yüzine dökeyidüm" (SKTOOUÇB 239 / D 282). Uruz'un annesine diğer serzenişleri ve ağır sözleri, babasının namusu ile oğlunun canı arasında seçime zorlanan annesinin, ne yapması konusunda oğluna fikir danışmasında ortaya çıkar: "Ağzun Okurusun ana, dilün çürisün ana, Ana OhaOkOkı Tanrı OhaOkOkı degiilmiseyidi OkalOkubanı yirümden Oturayidüm, yaOkahile boğazlından Otutayidüm, Okaba ökçem altına salayidüm, ağ yüztihi Okara yire depeyidüm, ağzun ile burnundan Okan şorladayidüm, can Otadusın sana göstereyidüm" (SKİYB 107 / D 53).

Bir anne için oğlunun dünyaya gelmesi en büyük mutluluktur. Oğlunun olması için pek çok şeyler yapan, büyük sıkıntılara giren annenin, oğlunun doğmasıyla bütün bu sıkıntıları bir anda yok olmuştur : *"OKuru Okuru çaylara Osu Osaldum / OKara Otonlu dervişlere neüzirler virdiim /Aç görsem Otoyurdum, yahnçaOk görsem Otonatdum / Depe gibi et yığdum, göl gibi Okımız sağurdum /Dilek ile bir oğul güçile buldum" (DHOBHB 87 / D 24); "Ortacum oğul / OKarşu yatan Okara tağum yükseği oğul / OKaranguluça gözlerüm aydını oğul" (KBOUBTOB 164 / D 137); "Dünlügi altun ban ivümüh Okabzası oğul / OKaza benzer Okızumun gelinümüh çiçeği oğul / Oğul oğul ay oğul / OTokuz ay Otar Okarnumda götürdüğüm oğul / OTolması altun bişikde beledigüm oğul" (SKİYB 106 / D 52); "Oğul oğul ay oğul / OTokuz ay Otar Okarnumda götürdüğüm oğul / OTolma bişiklerde beledigüm oğul / On ay diyende dünya yüzine getürdüğüm oğul / OTolap Otolap ağ südümi emzürdüğüm oğul" (DKODDB 182 / D 165).*

Anne ile oğul arasındaki bir başka güzel ilişki, annenin nazarında iki kardeşin birbiriyle durumunun işlendiği bölümde dile getirilir. Yıllarca ağabeyinin tutsak olduğunu küçük oğlundan gizleyen anne, küçük oğlunun oyunu ile işin aslını anlatarak, bir bakıma yıllar boyu gizlediği ve acısını içine gömdüğü diğer oğlunun akıbetini küçük oğluyla paylaşmış olur ve iki kardeşin birbirleri için değerini dile getirir: *"oKarşu yatan Okara Otağun / YiOkılmışıdi yüceldi aûhır / OKaba ağaçda Otal budağun / OKrımışıdi yeşertip gögerdi aûhır" (UKOSB 227 / D 258).*

Annenin, çocuğunun iyiliği için yapmayacağı şey yoktur. İleride oğlu öğrendiğinde kendine çok kızacağını ve hatta affetmeyeceğini bile bile oğluna yalan söyleyebilir. Annesi, Uruz'un başına bir şey gelmesini istemediği için babasının tutsak olduğunu ona söylemez ve kendi babasını oğluna babası olarak gösterir. (SKTOOUÇB 239 / D 282). Aynı şekilde annesi, ağabeyi Egrek'i kurtarmaya gidip başına bir şey gelebileceğinden korktuğu için, küçük oğlu Segrek'ten bu durumu gizler. (UKOSB 226 / D 256,257).

Anne-çocuk ilişkisine en güzel örneklerden biri de "annelik içgüdü"nün ön plana çıktığı durumlardır. Babası tarafından yaralanan Buğaç Han'da ve yine babası tarafından bırakılıp gelen Uruz'da, oğullarıyla birlikte giden ama yalnız dönen babalara annelerin tepkisi hep aynıdır. Her iki durumda da anneler, çocuklarının başına kötü bir şey geldiğini hissederler: "*ç>Karanu dün de bulduğum oğul Okanı / ÇiOksun benim görür gözüm a Dirse üHan yaman segrir / Kesilsün oğlan emen süd Oiamarum yaman sızlar / OSaru yılan OsoOkmadın ağça lenüm OkalOkup şişer / Yalanuzça oğul gör inmez bağrum yanar*" (DHOBHB 86, 87 / D 24); *^çbSam yılleri esmedin OKazan Okulağum çınlar / SarımsaOk otın yimedim OKazan içüm göyinür / Sanı yılan OsoOkmadm ağça temim OkalOkar şişer / OKurmuşça göksümde südüm oynar / Yalanuzça oğul görünmez bağrum yanar*" (KBOUBTOB 164/D 137).

Annelik içgüdü'nün çocuğunu korumaya yönelik en güzel örneklerinden biri de tekürün karısının, ölen çocuğu için samimi olarak Kazan'dan istediği şeydir. Tekürün karısı, bunca kişiyle tek başına savaşabilen Kazan'ı, tutsak olduğu zindanda görebilmek ve biraz da aşağılamak amacıyla ziyarete gelir. Yerin altında keyfinin nasıl olduğunu, ne yiyip ne içtiğini, artık neye bindiğini sorunca Kazan, ölülerinin yemeklerini yediğini, en hızlılarına da bindiğini söyler. Kadın ölen çocuğu için endişelenir: "*Dinün içim OKazan Big, yidi yaşında bir Okızçuğazunu ölmüşdür, kerem eyle ana binme*" (SKTOOUÇB 235 / D 274, 275). Bir dev

olan Tepegöz'ün peri annesi de annelik içgüdüleriyle, oğlunu düşmanlardan korumak için parmağına sihirli bir yüzük takar. (BDÖB 208 7 D 217).

Oğullarını babalarıyla göremeyen anneler, kocalarının sözlerine itibar etmezler ve her şeyi göze alarak oğullarını bulmak üzere arkalarından giderler. (DHOBHB 88 / D 26), (KBOUBTOB 173 / D 148).

Bir anne için evladının hayatta olması en büyük mutluluktur. Oğlunun başına gelebilecek en kötü durumlarda bile oğlunun hayatta olduğuna dair umutları, her zaman mevcuttur. Babası tarafından vurulan Buğaç Han'ı annesi kanlar içinde bulur ama yaşadığından emindir: "*Kara & kıyma gözlerün uyûhu almış aç+gıl aûhı / On iğiçe sünüçüğün ören olmuş yığışur aûhı / Tanrı viren Otatlu canun seyranda imiş anıt aûhı / Oz gevdeende canun varise oğul ûhaber mana*" (DHOBHB 88 / D 27).

Yaralanan Buğaç Han'ın yarasına ilâç, Hızır'ın akıl vermesiyle dağ çiçeği ile anne sütü olacaktır. Anne oğul ilişkisinin doruğa çıktığı anlardan biri de budur. Anne sütü, bebeklikte olduğu gibi yetişkin bir çocuk için de besinden öte sağaltıcı bir ilâç konumuna girmiştir: "*bu yaradan sana ölüm yoOkdur Otağ çiçeği anan südi saha merhemdür*" (DHOBHB 90 / D 28).

Kocasına sonuna kadar sadık olan ve ona büyük bir saygı besleyen kadının, kocası ile arasına girebilecek tek şey çocuğudur. Oğlu Uruz'u göremeyince annesi, bunun sorumlusu olarak kocasını görür ve ona hesap sorar, hatta olanlara engel olmadığı için beddua eder: "*OKara başum 00karışı 00tutsun OKazan / Bir bigüm görünmez bağrum yanar / Neyledüh diğil mana / Dimez olsan yana göyine Okar+garam OKazan sana*" (KBOUBTOB 166 / D 140). Anne gerektiğinde oğlu için kocasından gizli işler de yapabilir. Buğaç Han'ı tedavi ettiren ve onu korumasına alan annesi, kocasına hiçbir şey sezdirmemiştir. (DHOBHB 90 / D 29). Çocuğu söz konusu olduğunda, kadının kocası üzerinde ne kadar etkili olduğu da görülebilir. Kazan'ın, ölen çocuğuna bindiğine inanan tekürün karısı,

kocasının yanına gider ve derhal Kazan'ın zindandan çıkarılmasını ister. (SKTOOUÇB235/D275).

Canı yanan anne çocuğu uğruna, ilde alınan ve herkesçe uyulması gereken kurallara da isyan edebilmektedir. Dev Tepegöz'e ikinci oğlunu da kurban vermek istemeyen anne, buna daha fazla dayanamaz. Böyle kadere isyan eder ve Basat'tan yardım ister: *"iki oğlançuğum varidi birin virdüm biri Okaldı, çevürildi nevbet girü mana geldi, anı daühi isterler, ühanum mana meded"* (SKTOOUÇB 210 / D 222).

Bir anne için gelecekte görmeyi istediği en önemli şey, oğlunun mürüvettidir. Oğlunu kaybettiğini sanan annenin, gelecekle ilgili bütün bu hayalleri de yıkılır: *"Ala gözlü gelin alam diridüm / OKara yirde ağ otağlar dikem diridüm / Yoriyubanı oğulu ulu gerdeğe kiçürem diridüm / Muradile maOkOsuda irgürem diridüm / Murada yetürmedün menf"* (KBOUBTOB 166 / D 140). Evladının yokluğundan kaynaklanan acıyı, bir annenin ifade etmesi çok kolay değildir. Bu acının derinliğini, annenin tabiata ve tabiattaki her şeye yaptığı bedduadan anlamak mümkündür: *"AOkar senün Osularun OKa+zıhk OTağı /AOkar iken aOkmaz olsun /Biter senün otlarun Ka+zılık OTağı /Biter iken bitmez olsun / OKaçar senün geyiklerün OKa-hızlık OTağı / OKaçariken Okaçmaz olsun Otaşa dönsün"* (DHOBHB 89 / D 27). Yüreği acılı bir annenin, neler yapabileceğini de kestirmek kolay değildir: *"@Karşu yatan Okara Otağdan / Bir oğul uçurdunise digil mana / Külünkile yiOkdurayım / OKamın aOkan yüğrük Osudan / Bir oğul uçurdunise digil mana / OTamarların Otuğladayım"* (KBOUBTOB 165 / D 138).

Kadının, kendisi için saygın bir yeri olan kocası ile iletişimde, çocuklarını kullandığı durumlar da vardır. Oğuz toplantısından bozuk bir moralle dönen Begil, karısına ve çocuklarına yüz vermeyince, karısı nedenini öğrenmek ister. Bunun için en iyi yol, çocuklarından hareketle konuya girmektir: *"Ala gözlü biglerün oühşamazsın / Ağca yüzlü görklünile söyleşmezsin /Nedür Ohalun"* (BOEB 217 / D 239).

Anne ile oğul arasında geçen değişik bir ilişki de, kocasının namusu ile oğlunun hayatı arasında seçim yapmaya zorlanan Burla Hatun'un, ikilem içerisinde kalmasında görülür. Fakat böyle bir ikilem içinde bile kalması, onun başından itibaren içten içe namustan yana tavır takındığını ve bunu oğluna onaylatmayı istediğini gösterir. nk, oğlu için de babasının namusundan yana tavır almaktan başka seçenek yoktur. Anne, acı da olsa bu tercihten yana olur. (SKİYB 107, 108 / D 53, 54).

Annenin çocuğuna karşı en olumsuz tavrı, Deli Dumrul hikyesinde görülür. Kendi canı için can arayan Deli Dumrul, önce babasına gider. Ondan olumsuz bir cevap alınca annesine gider. Fakat annesi de kendi canını oğlunun canından daha kıymetli bulur ve canını vermeyi kabul etmez: *"Yaman yire varmışsın vara bilmen /Dünya şirin can 'aziz /Canımı Okıya bilmen bellü bilgiF* (DKODDB 182 / D 165). Anne ve babasının vermediği canı, *"yad Okızı Ohalalum"* dediği iki oğlunun annesi vermeyi kabul eder. (DKODDB 183/D 167, 168).

Bazı hikâyelerde anne motifinin, alışılagenin aksine başka yaratıklarla işlendiği de görülür. Oğuz insanlarına kan kustursa bile Tepegöz de sonuçta bir evlttir. Peri olan annesi, anne içgüdüsüyle oğlunu korumak için parmağına bir yüzük takar. (BDB 208 / D 217). Bir düşman saldırısı ile düşürülen Başat'ı, dişi bir arslan bulmuş ve ona annelik etmiştir. Başat büyüyüp delikanlı olana dek arslan tarafından beslenir. Çok ayrıntılı olmasa da burada "arslan anne" motifi işlenir. (BDB 206 / D 213). Tepegöz'n Başat'in kimliğini sorgulaması sonucunda Başat'in, *"Anam adın dirisen Okağan aOslari"* (BDB 214 / D 223) diye "arslan anne"yi hatırlatan cevap vermesi, ona annelik yapan bu canlıya karşı hl sevgi ve minnettarlık duyduğunu göstermesi bakımından ilgi çekicidir.

SONUÇ

Bu çalışmada, göçebe yaşantı süren Oğuzların, il, töre, din, namus gibi yüce değerler üzerine kurulu yaşantılarının ve bu değerler için yaptıkları mücadelelerin destansı bir atmosfer içinde anlatıldığı Dede Korkut hikâyelerinde, anne-çocuk ilişkisi incelenmiştir. Dönemin gerektirdiği şartlar içinde yaşayan bu insanların, günümüz dünyasından çok farklı olan bu yaşantılarında belki de hiç değişmeyen şey, annelik duygusu olmuştur. Anne ile çocuk arasında olup da araya başka hiç bir kimsenin giremediği bu ilişkide baş rol, doğası gereği kadına verilmiş ve zamanlar ve mekânlar üstü "annelik içgüdü"yle kadın, burada da birinci sırayı almıştır.

KISALTMALAR

BDÖB	: Basa0t Depegözi Öldürdüğü Boy.
BOEB	: Begil Oğlu Emrenüfi Boyı.
DHOBHB:	Dirse üHan Oğlu Buğaç üHan Boyı.
DKODDB	: Duüha ©Koca Oğlu Delü Domrul Boyı.
İOTOAOBÖB	: İç Oğuz ©Taş Oğuz 'Â0si Olup Beyrek Öldüğü Boy.
KBOUBTOB	: «Kazan Big Oğlu Uruz Bigüfi 0Tutsa0k Olduğu Boy.
KKOKTB	: ©Kafilî ©Koca Oğlu ©Kan ©Turalı Boyı.
KKOYB	: 0Ka-rZili0k ©Koca Oğlu Yigenek Boyı.
KPOBBB	: ©Kam Pürenüfl Oğlu Bamsı Beyrek Boyı.
SKİYB	: Salur Kazanufi İvi Yağmalanduğu Boy.
SKTOOUÇB	: Salur ©Kazan ©Tutsa©k Olup Oğlu Uruz Çı©karduğu.
UKOSB	: Usun ©Koca Oğlu Segrek Boyı.

KAYNAKLAR

ERGİN, Muharrem, (1989), **Dede Korkut Kitabı I** Giriş-Metin-Faksimile. Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.

ERGİN, Muharrem, (1963), **Dede Korkut Kitabı II İndeks-Gramer**, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.

GÜNGÖR, Şeyma, (2001), "Women who save their husbands from difficult situations in The Book of Dede Korkut", **KadınAVoman 2000**, Dec 2001 v2 İ2 p25(23).

SAKAOĞLU, Saim, (1998), **Dede Korkut Kitabı I İncelemeler-Derlemeler**, Konya: Selçuk Üniversitesi yayınları.

SAKAOĞLU, Saim, (1998), **Dede Korkut Kitabı II Aktarmalar**, Konya: Selçuk Üniversitesi yayınları.